

Kunstnik kirjanduses.

Gunnar Neeme kirjad

Peeter ja Leonida Lindsaarele

Karmen Maat*

Alltoodud kirjad pärinevad Peeter Lindsaare isikuarhiivist, mis on talle Eesti Kirjandusmuuseumi Kultuuriloolises Arhiivis (EKM EKLA, fond 334, m. 15:1). Peeter ja Leonida (hüüdnimega Lonni) Lindsaarele on saatnud kirju abikaasad Gunnar ja Hilja Neeme. Arhiivis on säilinud 106 kirja, mis on kirjutatud ajavahemikus 14. november 1950 – 29. mai 1990, mõned on ka dateerimata. Gunnar Neeme isikuarhiiv asub samuti Eesti Kultuuriloolises Arhiivis, aga see on korrastamata (EKM EKLA, reg. 2017/17). Seal leidub ka vastuskirju. Näiteks Peeter Lindsaarel on arhiivi jõudnud üksikud kirjad, milles kirjanik jagas oma soove, millise kujunduse võiks Neeme teha tema romaanile „Mardus kiljatas“ (1964).

Peeter Lindsaar (1906–1990) oli Urvastest pärit kirjanik ja sõjaväelane. Tulevane kirjamees õppis Vastse-Antsla vallakoolis (1915–1917), hiljem Otepää progümnaasiumis (1917–1922) ja Valga poeglaste gümnaasiumis (1922–1927). 1928. aastal alustas ta sõjaväeteenistust Tallinnas ja lõpetas 1931. aastal Tondi sõjaväe-

kooli nooremleitnandina. Sõjaväeteenistus jätkus Tallinnas, Võrus ja Petseris. Lindsaar sõdis Teises maailmasõjas esialgu Nõukogude armees, kuid läks hiljem üle Saksa sõjaväe poolele. Ta põgenes 1944. aastal Eestist sõjaosaluse tõttu. Järgnes kaks aastat sõjavangi staatust ja elu pagulaslaagris. 1948. aastal lahkus ta Saksamaalt Austraaliasse ja elas elu lõpuni Sydneys.

Uuel asukohamaal töötas Lindsaar erinevatel ametikohtadel: sanitarina sõjaväehaiglas, ajalehe Meie Kodu toimetajana ja tellimuste kogujana, hiljem ka ajalehe tegevtoimetajana ning 1955–1971

Peeter ja Leonida Lindsaar 1966. aastal. EKLA, B-190:2

* Karmen Maat (1998), BA, Tartu Ülikooli eesti kirjanduse magistrant, maatkarmen@gmail.com

Sydney Mitchelli raamatukogus (*Mitchell Library*) ametnikuna. 1977. aastal alustas ta tööd Sydney raadios. Päevatöö kõrvalt tegeles Lindsaar kirjutamisega ja tema sulest on ilmunud romaane, lühiproosat ning mälestusi. Kirjaniku esimesed raamatud „Vana hobune“ (1950) ja „Neptuun ilmus laevale“ (1951) andis välja Lindsaare enda loodud kirjastus Luuamees, hilisemad teosed avaldas Eesti Kirjanike Kooperatiiv, mida Austraalias esindas Lindsaare abikaasa Leonida. Peale ilukirjanduse ja mälestuste kirjutas Lindsaar esseistikat ja arvustusi. Ta kuulus Eesti PEN-klubisse ja oli Välismaise Eesti Kirjanike Liidu liige.¹

Kirjavahetuse teine pool Gunnar Neeme (1918–2005), sünnipärase nimega Johannes Näkk, oli Tartust pärit kunstnik ja kirjanik. Ta õppis Tartu 8. ja 16. algkoolis ning Tartu poeglaste gümnaasiumis. Õpingud jätkusid kõrgemas kunstikoolis Pallas (1937–1943). Pausid kooliteel tulenesid kohustuslikust sõjaväeteenistusest Tartu ratsarügemendis (1938–1940) ja osalusest Teises maailmasõjas, kus Neeme oli Saksa armee luuregrupi juht (1941–1942). Neeme põgenes koos abikaasa Hilja ja tema emaga Eestist 1944. aastal ning elas esmalt Saksamaal asuvates pagulaslaagrites. Saksamaal elades jätkus kunstialane enesetäiendamine erinevates Saksamaa eraateljeedes. 1949. aastal siirdus perekond Austraaliasse, kus kunstnik 1952. aastal ostis Melbourne'i maja, mis oli ta koduks elu lõpuni.

Austraalias töötas Neeme ligikaudu 30 aastat graafilise disainerina, kujundades pakendeid ja tooteid. Selle kõrvalt jätkas ta tööd kunstnikuna ja andis kunstitunde. Neeme suutis edukalt läbi lüüa Austraalia kunstiringkonnas, kus tema loomingut kõrgelt hinnati. Kuigi Neeme põhi-valdkonnaks oli kunst, leidis ta selle kõrvalt aega kirjutamiseks. Ta on avaldanud neli luulekogu, millest kaks on kirjutatud eesti ja kaks inglise keeles. „Sõnajala öis“ (1964), „Mosaiigid“ (1980) ja „Mustade ristide maa“ (1988) – need on Neeme näidendid, mida on ka lavastatud. Käsikirjaliseks jäi Neeme kaheksast loost koosnev lühiproosakogu „Tuuleraudne“, mille peamine teema on Teine maailmasõda. Ilukirjandusliku loominguga kõrval on Neeme kirjutanud kunsti- ja kirjanduskriitikat ning esseistikat.²

See lühike ülevaade Peeter Lindsaare ja Gunnar Neeme eluloost annab selgelt mõista, miks mõlemad elasid pärast Teist maailmasõda pagulastena Austraalias – seda küll erinevates linnades – ning tegutsesid kultuurivaldkonnas. Neid ühendas ka kuulumine korporatsiooni Ugala. Lindsaare ja Neeme pered olid väga lähedased. Nad suhtlesid regulaarselt ja külastasid teineteist ning Peeter Lindsaar oli Neeme tütre Ebe-Lemmi Neeme (pärast abiellumist Riley) ristiisa. Lindsaar aitas Neemel tema maale müüa ja levitada ning kunstnik tegi Lindsaare raamatutega sama. Peamiselt on Lindsaartele kirjutatud Gunnar Neeme, aga arhiivis on ka mõni üksik kiri Hilja Neemelt. Enamik kirju on adresseeritud mõlemale Lindsaarele, kuid leidub ka selliseid, mis on mõeldud ainult ühele Lindsaartest.

Gunnar Neeme. EKLA, A-226:28

¹ Ülevaade Peeter Lindsaare elust ja loomingust on kirjutatud, toetudes Mart Oravale, kes kirjutab Lindsaarest raamatus „Eesti kirjanike leksikon“. – M. Orav. Lindsaar, Peeter. Eesti kirjanike leksikon. Tallinn: Eesti Raamat, 2000, lk. 298–299.

² Ülevaade Gunnar Neeme elust ja loomingust on kirjutatud, toetudes Eerik Tedrele, kes kirjutab Neemest raamatus „Eesti kirjanike leksikon“. – E. Teder. Neeme, Gunnar. Eesti kirjanike leksikon. Tallinn: Eesti Raamat, 2000, lk. 369–370, ja kunstiteadlasele Kersti Kollile. – K. Koll. Gunnar Neeme. Lõunaristi all – eesti kunstnik Austraalias. Tallinn: Eesti Kunstimuseum, 2018, lk. 11–60.

Säiliku kõige esimene kiri kannab kuupäeva 14. november 1950. Kirjavahetuse alguses on märgata, et ollakse alles tutvuse algusfaasis, sest Neeme teietab Lindsaart ja alustab kirja „härä Lindsaarega“. Esimeses kirjas on juttu Lindsaare 1950. aastal ilmunud romaani „Vana hobune“, mille kirjanik Neemele oli saatnud. Kirjavahetuse alguses elas perekond Neeme veel pagulaslaagris, alles kaks aasta hiljem tekkis võimalus stabiilsemaks eluks, kui Neeme ostis maja. Esimestes kirjades on juttu pagulaste raskustest uuel asukohamaal: stabiilse töö ja kodu puudus, rahanappus, tüdimus laagris elamises.

Neeme kirju Lindsaartele on säilinud palju, kuid valisin siin avaldamiseks kõik kuus kirja 1967. aastast, kirjutatud vahemikus märtsist augustini. Just sellel aastal algasid kunstnikuametiga Gunnar Neeme aktiivsed väliseestlaste kirjandusringkonda pääseda. Selleks ajaks oli Neeme sulest ilmunud tema esimene näidend „Sõnajala õis“, mis lavastati 1964. aastal. Kuid tänu säilinud kirjadele avastasin, et Neeme tegelik debüüt kirjanikuna toimus aasta varem, nimelt ilmus 1963. aasta ajalehe Võitleja septembrikuu numbris Neeme humoresk „Vistrik“. See fakt sai ilmsiks ainult Neeme kirja kaudu, sest humoreskil puudus autori nimi.³

Kahtlemata oli Neeme eneseidentiteet põimunud kunstiga ja see oli talle kõige tähtsam. Gunnar Neeme arhiivis on säilinud mitmed kunstniku enda kirjutatud elulookirjeldused ja intervjuud, milles ta alati rõhutab, et kirjutamine oli talle lihtsalt hobi ja teda ei huvitanud kirjanik olemine. Üks põhjus võis olla selles, et tema meelest ei tundnud väliseestlased piisavalt huvi tema tegevuse vastu. Austraalia kauguse tõttu pagulaseestlaste peamistest kultuurikogukondadest jäi ta looming vaakumisse. Neeme kirjad Lindsaartele lükkavad ümber kunstniku loodud kuvandid välisilmale ja näitavad, kuidas ta tegelikult soovis, et tema tekste avaldataks ja tähele pandaks. Kahjuks seda ei juhtunud ja Neeme ilukirjanduslik looming on jäänud siiani tundmatuks. Ühes dateerimata kirjas Lindsaartele puistab kunstnik südant: „Mulle näib et mul on olnud kergem Austraalia kirjandusringi pääseda kui eesti omasse.“⁴ Kirjandusega tegelemise soovi peegeldab ka arhiivi jõudnud käsikirjade rohkus, mis annab tunnistust, et tegemist oli kirjutava kunstnikuga. Ma ei taha siinkohal väita, et Neeme tahtis rohkem kirjanik olla kui kunstnik. Tema maailm ja eneseidentiteet oli seotud kunstnik olemisega, kuid kirjandusega tegelemine oli talle tähtsam, kui ta välja näitas.

Eesti pagulaskirjanduse ülevaateosed ei kajasta eriti põhjalikult Austraalias tegutsenud kirjanike tegemisi, ent Neeme ja Lindsaare kirjavahetus näitab, kes olid sealse kultuurielu eestvedajad ja osalejad. Lisaks avavad kirjad telgitaguseid, mil viisil Austraalia eestlased oma kunstija kirjandusõhtuid korraldasid. Samuti annavad kirjad ülevaate Neeme tegevusest kunstnikuna Austraalias ja kohtadest, kus sai näha tema näitusi. Kunstiteadlane Kersti Koll on kirjutanud, kuidas Neeme oli esimeste Austraalia eesti kunstnike seas, keda sealne kriitika märkas ja hindas. Talle avanes korduvalt võimalus esindada Austraaliat välismaal toimunud kunstinäitustel ja tema teoseid sai näha peaaegu igas Austraalia osariigis.⁵ 1967. aasta ei olnud Neemele mitte ainult kirjanikuna oluline, kui tema luuletused lõpuks ära trükiti, vaid ka aasta, mil tema kunstilooming hakkas huvi pakkuma austraallastele. Sel aastal sai alguse tema suurem läbimurre Austraalia kunstiringkonda. Selle kõige kõrvalt aga avaneb kirjade kaudu ühe kunstniku enesekriitika ja tunne, et ta pole piisavalt saavutanud. Kuid Neeme pingutused kandsid vilja ja ta suutis endale kunstimaailmas nime teha.

Tänavu on Gunnar Neeme 105. sünniaastapäev ja kevadel ilmub tema käsikirja jäänud raamat „Tuuleraudne“.⁶ Kui omas ajas jäi kirjutava kunstniku ilukirjanduslik panus märkamata, siis loodan, et tänavu see muutub.

³ Gunnar Neeme kiri Peeter ja Leonida Lindsaarele. EKM EKLA, f. 334, m. 15:1, l. 25/41.

⁴ Gunnar Neeme Peeter ja Leonida Lindsaarele. EKM EKLA, f. 334, m. 15:1, l. 98/185.

⁵ K. Koll Lõunaristi all. Gunnar Neeme – eesti kunstnik Austraalias, lk. 40.

⁶ G. Neeme. Tuuleraudne. Tallinn: Eesti Raamat, 2023. Koostaja Karmen Maat [ilmumas].

* * *

Melbourne 21/3/67⁷

Kallis Peeter!

Kiri käes ja nõusolek käesolevaga. Teen nagu soovid. See oleks ka mulle lohutuseks. Nagu näed pole mu miniatuurid⁸ veel ilmunud ja olen seetõttu natuke kurb. Eriti kuna mu näitus, mis pidi toimuma juulikuus Toorak art gallery's⁹ Melbourne'is jääb ka ära. Kuna oli direktorite vahetus ja uuel mehel uued ideed. Ütles ära kõik eelmise kavad. Nii olen jälle lagedal. Peale kõige siiski tuleb mu näitus Sydney Läti teatris¹⁰ – tulen ise ka kohale. See on 9. juulil. Kirjutasin täna ka Adelaide'i, kus loodan teise näitusega hakkama saada. Samuti toimub mu Wangaratta¹¹ näitus.

Muide, kuidas oleks, kui anname mu miniatuuride kogu välja „Kirjastus Luuamees“¹² nime all – siis ei saa keegi ütelda, et tegin oma rahadega – oleks nagu ametlikum? Muidugi kannan ise kulud – Kuid see jääks omavahele!

Et Toorak näitus ära jääb on mul rohkem vabadust ja saan ka illustatsioonidega¹³ alata. Seega oleks ehk kõik valmis tuleva aasta alles?

Mis Sa arvad.

Seniks tervitustega Sinule ja Lonnile!

Gunnar

G. Neeme joonistus kirjas. Repro

* * *

Melbourne 10/5/67¹⁴

Armas Peeter!

Kiri käes. Õnnitlen sind raamatu¹⁵ valmimise puhul ja sügav kummardus sinu töö ja tahte ees! Sest minul seda ei ole. Aitäh foto eest. Puha loorberpärjad ümberringi. Nägu mõjuv. Ja lõpuks suur aitäh õnnitluste¹⁶ eest. (Ise püüan unustada, pidu nagu nii ei tule. Püüan vaikides mööduda tollest verstapostist.)

⁷ Gunnar Neeme Peeter Lindsaarele. EKM EKLA, f. 334, m. 15:1, l. 52/72.

⁸ Arvatavasti räägib oma proosaluuletustest, mille hiljem koondas kokku luulekoguks „Kollane vihm“ (1976).

⁹ Eesti keeles Toorak kunstigalerii, Toorak on linn Austraalias Victoria osariigis.

¹⁰ Kogumiku „Ugalensis“ 1967. aasta IX numbris leheküljel 120 mainiti, et näitusel läks nii hästi, et juba avamisel müüdi üks kolmandik maalidest ära.

¹¹ Linn Austraalias Victoria osariigis.

¹² Peeter Lindsaare kirjastus, mis avaldas peamiselt Lindsaare enda loomingut.

¹³ Gunnar Neeme on kõik oma luulekogud ise illustreerinud.

¹⁴ Gunnar Neeme Peeter Lindsaarele. EKM EKLA, f. 334, m. 15:1, l. 53/73–53/74.

¹⁵ 1967. aastal ilmus P. Lindsaare romaan „Paelamehed“, raamatu andis välja Eesti Kirjanike Kooperatiiv, kaane kujundas G. Neeme.

¹⁶ Arvatavasti Neemet õnnitleti tema sünnipäeva puhul, mis oli 19. mail.

Muidugi ka mina pole veel nii kaugele jõudnud, et hakkaksin peale „Ugalensisega“¹⁷ – aga eks ma seda tee juuli lõpus. Vahepeal olen olnud jalamees – auto remondis, kodus ja jälle remondis – kipub teine vanaks jääma, aga näe uut mina ei jõua enam osta. Nii see on.

Möödunud laupäeval oli suur Balti konverents¹⁸ – koos ca 50 inimest. Toimus Eesti majas. Poleks läinudki, kuid kuna eestlased olid seekord korraldajad ja minu teine pool¹⁹ keetis süldi ja puhastas heeringat – siis pidin minema. Mõttetu ajaraiskamine. Eelmisel nädalal oli Antsu²⁰ 21. a. sünnipäev jälle pidu – nii et kaks nädalalõppu täiesti mokas. Leivaküsimus surub kah peale, nii olen õhtul, kui juhtub olema vaba – väga väsinud. Miks peab inimene, kui tahab midagi vaimselt luua, aega varastama, tuleval nädala lõpul peab aeda koristama, jälle ühtteist maja ümber parandama – seda keegi teine ei tee. Ja kui jõuangi nii kaugele, et maalida võiks – olen väsinud ja pea on tühi. Vaim on väsinud ja see on kõige raskem, kuigi mõistus veel tahaks.

See Balti albumi²¹ lugu – Palun jäta mind välja, päris tõsiselt kohe, sest keda me petame, kas teisi juttudega või ennast oletava lootusega. Olen senini naernud küll teisi, kuid ise pole ma sugugi parem – sest ka mina olen arvanud enese aupaiste omavat. Jah muidugi, olen tahtnud olla ka midagi – aga nüüd lähemalt vaadeldes on tegelik pilt hoopis teistsugune.

Võttes järjekorras:

1. Kunstnikuna – jah, olen teinud pilte mitmesuguseid ja mitut moodi – teinud isegi palju – kuid liiga vähe, et nimetada seda mingiks saavutuseks.

Oma parimad aastad olen maha mänginud pere eest hoolitsedes ja rahasoove jälgides. Nii olen jõudnud punkti – kus mul on selge oma võimetus. Olen jah ehk andekas – kuid ilma talendita. Ka mul on olnud unistusi, palju unistusi – aga selleks on nad ka jäänud. Kohusetunne ja ausus ei lase neid saavutada. Ja lõpuks mida peaksin ma lootma maailmalt, kui omased mööduvad minust märkamatu.

Nii olen olnud ja jäänud pühapäevamaalijaks (algasin ju alles Saksamaal), mis rohkem on eneselohtuseks kui püüdlus millegi poole. Et ma näitusi korraldan, siis rohkem sisetuleku kui kuulsuse pärast.

Teiseks rohkemaks punktiks on asjaolu – et vaatamata kõigele on ümbrus mulle vastikult võõras – süda kisub kodumaa poole – kuid ka see on kättesaamatu.

2. Kirjandus – Ka siin olen hellitanud ainult lootusi – kuid kas pole lootus sentimentaalselt naiivne. Kirjutatan nii rohkem mõtete jäädvustamiseks – ilus endale lugeda, kui tahan ja saan olla üksi – ja mõni hää inimene patsutab õlale, et väga tubli. See, mida senini teinud olen, ei õigusta mind millegagi kirjandusega tegelejaks lugeda. Päästva õlekõrrena saatsin paar asja „Tulimullale“²². Mitte et olla kirjanik või luuletaja – vaid, et oma unetuid öid näha mustvalges. Et natuke värvi saada igapäevasesse halli. Aga näe – ei saa. Too näidend²³ oli algaja veel algelisem ettevõte – aga ka toda eitas mu rahvas. Kui olen kirjutanud mõned kunstiartvustused, siis olen järgmises saanud kohe pihta – nii on jäänud ka see osa õhku rippuma – On see olnud tingitud kadedusest või minupoolselt asja mittetundmisest – seda ei tea. Aga mu avalik arvamine on tehtud alati mustvalges maha. Nii pole ka seal ma midagi.

Ise – Igaüks meist on arvanud enese loovat oma impeeriumi – minu osas olen nagu Napoleon²⁴ Helena saarele²⁵ minemas, mida olen pidanud ilusaks – see on inetu, mille poole olen püüdnud

¹⁷ Korporatsiooni Ugala kogumik „Ugalensis“, mis kajastab liikmete tegemisi. Nii Neeme kui ka Lindsaar on korporatsiooni Ugala vilistlased.

¹⁸ Sellest üritusest ilmus lühike ülevaade korporatsiooni Ugala IX kogumikus „Ugalensis“ pealkirjaga „Balti korporatsioonide, Eesti, Läti, Leedu ühised komerssid Melbourne'is“, lk 40.

¹⁹ Gunnar Neeme abikaasa Hilja Neeme (neiuna Leitu). Abiellusid 1943. aastal.

²⁰ Gunnar Neeme poeg Ants-Juhani Neeme, sündinud 1946. aastal, helilooja.

²¹ Tõenäoliselt käib jutt Sydney Eesti Seltsi 40. aasta tähtpäevaks loodud albumist.

²² Väliseestlaste kultuuriajakiri, mille toimetuse oli Rootsisis. Ajakirja toimetas Bernard Kangro.

²³ Arvatavasti mõtleb oma esimest näidendit „Sõnajala õis“, mida lavastati Melbourne'is 1964. aastal. Lavastajaks G. Neeme vanem poeg Arne Neeme.

²⁴ Napoleon I ehk Napoleon Bonaparte (1769 Korsika – 1821 Saint Helena saar), Prantsusmaa valitseja.

²⁵ Saint Helena saar, mis asub Atlandi ookeani lõunaosas ja kus Napoleon oma viimased aastad pagendatuna elas.

– on mõttetu. Mu sõnad ja kogemused on nagu tühjad pildiraamid seintel ilma piltideta. Nii on kokkuvõttes – et mida ongi mul loota väliselt, kui seesmine on tühi.

Tuleval aastal olen juba 50. Kõik on selleks ajaks midagi saavutanud – mina ei midagi. Nii oleks iga-sugune tähtsustamine rumalus ja ülimalt enesekiitus. Olen teinud kindla plaani, et ka töötähtpäev möödub väikseltselt nagu iga teine päev. Pidu ei tule, ega ka sõnavõtusi ja mustvalges ülistamisi. Sest ma ei vääri kõike seda. Nii on lood ka tolle albumiga – muidugi võin ma foto omast tööst anda, aga juure pole midagi peale nime ja sünniaja kirjutada.

Tuleval aastal saab 25 aastat täis iseseisva kunstnikuna – aga tegelikult pole ma kaugemale ei töös, endas ega ka saavutustes jõudnud kui üks aasta. Nii on, et las ma istun siin ja tunnen rõõmu, et oskan oma lõbuks natuke joonistada ja vahel ka kirjutada. Sinu kirjad viin edasi nii pea, kui auto käes on.

Tahan tulla Sydneysse paariks päevaks. Kuna avamine on 9. juulil kell 6 pm. Siis oleksin tänulik, kui saaks nii et 8 juulil. So. laupäevaõhtul oleks Teie kirjanduseringi kokkutulek. (Kui võimalik sinu pool.) Loeks ja laulaks natukene. Mul kah paar pala uuemat. Kirjutan sellest ka soovikorral pr. Salasoo²⁶. Tagasi sõidan teisipäeval. Võiksin rääkida ka oma kunstist. Sinu pool tahaksin sellepärast – et sinna ei saa tulla Viidang.²⁷ Veel kord näitusest – tahaksin saata ka kutseid – kellele ja kui palju – (mõtlen eestlasi). Kas Lonni aitab aadresside osas? Aarne²⁸ tuleb 18. mail külla – temaga ajan muud asjad korda, ka kutsete osa – st. kas Lätlane trükib ja kellele saadab. Muidugi panen kuulutuse ka „Meie Kodusse“²⁹ – kuid kindlam on kui ka kutsed läheksid. Nii et lase Lonni kirjutab, kui palju on vaja. Nii vahest õnnestub ehk üks töögi müüa – kulude katteks.

Veel kord tervitades ja suur tänu

Lonni – sõle tellimise eest

– sõlg on käes ja raha saadetud

Gunnar

* * *

Melbourne 6/6/67³⁰

Armas Lonni ja Peeter!

Lonni kiri muidugi ammu juba käes – ainult Lonni ole ettevaatlik kummardamisega – teed endale liiga – musust aitab!!! Pole ma midagi andekas ega ka parim kunstnik. Obadusi saan nagu Peetergi igalt poolt.

Miks olen endast sellisel arvamusel? See pole arvamine, vaid tõde. Tõde enese ja teiste vastu. Ja ma ei taha olla mingi pagulastegelane kes koob endale olematut sära ja peab ka nina nuuskamist rahvuslikuks kangelasteoks! Sellepärast ongi nii. Nii pole ma kunstipiinajana veel midagi elus saavutanud ja sellepärast on häbi. Kindlasti, kui elu ja tervist on, teen tuleval aastal jälle oma ringreis, kuid mitte kuulsuse, vaid raha pärast. Senini on hästi läinud – Wangaratta näitusel oli hea menu – austraallased palusid tulla tuleval aastal tagasi – ja teha pikem näitus 2–3 päeva. Samas

---

²⁶ Silvia Salasoo (1928 Tapa – 2018 Jeruusalemm). Luuletaja ja biokeemik. Jõudis pärast Teist maailmasõda 1949. aastal Austraaliasse.

²⁷ Arvatavasti on mõeldud Juhan Viidangut (1900 Sürgavere – 1980 Sydney). Ajalehe Meie Kodu toimetaja ja kriitik, kes tegi mitme väljaandega koostööd.

²⁸ Gunnar Neeme poeg Aarne Neeme (sünd. 1945), lavastaja.

²⁹ Väliseestlaste tegemisi Austraalias kajastanud ajaleht.

³⁰ Gunnar Neeme Peeter ja Leonida Lindsaarele. EKM EKLA, f. 334, m. 15:1, l. 54/75.

tehti mulle ettepanek anda kohalikus kunstiklubis loenguid ja demonstratsioone. Muidugi oli ka müüke, 10 tööd ja see oli ainult ühe õhtu 4 tunni jooksul. Sain eile hr. Trettilt³¹ kirja. Adelaide'i näitus toimub 30. sept. – 1. okt. Avab hr. Lomp³². Sissejuhatav kõne hr. Trett. Minu kirjandusõhtu 1. okt. Eesti Majas. Peale eestlaste kutsed lähevad ka austraalastele ja Balti rahvastele. (Näituseks).

Peetri kirjad ja soovid viisin ca 3 nädalat tagasi ära tolle leedu kirjaniku kätte – lubas helistada koosolekuks. Ootan.

Sydney näituse kutsete asjus teatan niipea, kui saan Aarnelt kirja – lubas muretseda vastavad avaldused. Näituse avab Arne poolt – ülikooli tegelane.

Kirjandusõhtu – jääb siis nii, et teeme Teie pool. Siis ei tule soovimatut elementi.

Tulen üksi – kuna pere ei saa tulla.

Peatun Teie juures laupäeval ja öösi – ning pühapäeval olen siis Arne juures. Nii et mõlemad saavad oma osa!

Oleks hea kui Peeter loeks ka mõne lühipala või natuke oma loomingut. Kas teatate teie pr S. Salasoole või kirjutat ise?

Uudisena nii palju – mu esimene luuletus ilmus – soomekeelses tõlkes – sain kirja ja ootan ajakirja³³ ennast. Eesti keeles nähtavasti pole küllalt head. Huvitav kas Kangro³⁴ täidab oma lubadust ja paneb sisse? Ega teie pole ka kuulnud ega näinud! Saadan kaks „Triinule“³⁵. Aga see pole paha – algus on tehtud!

Ah jaa – kirjandusõhtu on siis laupäeval kell 5 pl. Teie juures, so. 8. juulil. Peame siis ära ka Peetri sünnipäeva või ma pean nädal hiljem tagasi tulema?

Pere terve – elu läheb vanaviisi.

Parimate tervitustega

Armas Peeter ja Lonni

Teie Gunnar

* * *

Melbourne 21/6/67³⁶

Kallis Lonni!

Kiri käes ja vastus läheb kah teele. Mul on olnud täna kogu päev õudne peavalu, seepärast otsustasin et täna õhtu ei tööta, vaid kirjutan mõned kirjad – Sulle, Triinule³⁷ ja hr. Trettile!

Jah näed kaks kurba uudist nii ruttu üksteise peale. Aitäh selle kuulutuse korraldamise eest.

³¹ Leonid Trett (1905 Tallinn – 1990 Adelaide). Väliseestlane Austraalias, kes tegutses kirjaniku, tõlkija, advokaadi ja ajakirjanikuna.

³² Heino Lomp (1921 Elistvere – 1999 Adelaide). Väliseestlane Austraalias.

³³ Tõenäoliselt ilmus ajakirjas Karjalan Heimo, millele on Neeme viidanud oma loomingu ülevaadetes.

³⁴ Bernard Kangro (1910 Oe küla – 1994 Lund) toimetab ajakirja Tulimuld ja kirjastust Eesti Kirjanike Kooperratiiv.

³⁵ Väliseestlaste ajakiri, mis ilmus aastatel 1952–1995. Ajakirja asutaja ja pikaajaline peatoimetaja oli Vera Poska-Grünthal.

³⁶ Gunnar Neeme Leonida Lindsaarele. EKM EKLA, f. 334, m. 15:1, l. 57/78.

³⁷ Triinu Kartus (1923 Saue – 2003 Geelong). Väliseestlane Austraalias, kes oli luuletaja, tõlkija, tekstiili eriala õppejõud ja kunstnik. Gunnar Neeme pikaajaline sõber. Koostööd Neemega alustati „Kalevipoja“ tõlkimisega inglise keelde, mis ilmus nii tõlkija kui ka illustraatori jaoks postuumselt, vt. Fr. R. Kreutzwald. Kalevipoeg: the Estonian national epic. Tartu: Eesti Kirjandusmuuseum; Tallinn: Kunst, 2011.

Eks ma siis õienda Urmiga³⁸. Hr Jüriste³⁹ asjus helistas mulle Ugala uus Saar. Andsin teate edasi meie seeniorile.

Nüüd siis jälle asja juurde. Olete ju sina ja Peeter mu kaks truud sõpra – kellega võib alati ausalt ja otse rääkida. Sõpru on mul nii vähe. Triinu Kartus Tasmaanias – see ongi. Hr. Trett on minu toetaja Adelaides – aus ja õiglane mees – kuigi vahel mõtlev. Nii ajas ta mul näituse ja referaat-õhtu korda – see on 30. sept. ja 1. okt. sel aastal. Olen temale väga tänulik. Aga seal on sama lugu kutseid eestlastele 50 – minu maalastele 100. Kui kõik läheb nagu loodan (loodan!) siis oleks neid kaks näitust (Sydney + Adelaide) mulle ukseks Eesti Maja seinte vahelt välja. Muidugi on see vaid lootus! Aga nii see läheb. Näe „Tulimullas“ polnud jälle minu lugusid sees. Kahju, väga kahju. Olen neid saatnud ka tutvunemiseks ja hinnang on olnud väga hea. Keegi isegi mainis, et on ainulaadne eesti kirjanduses. Jah eks ta ole – see algus – see algus. Arvan ise et ongi vist ainuke võimalus neid raamatuks koguda ja ise välja anda. Mul on valmis juba 16. seega arvestades ca 26 lehekülge. Seda aga on veel vähe. Eks me arutame, kui tuleme kokku. Muide võtan kaasa ka 4 Triinu Kartuse luuletust külakostiks. Kirjutan pr. Salasoole ja palusin teda ka lugemise juures kaasa aidata. Ühtlasi palusin temalt ka 4 luuletust Adelaide kaasavõtuks. Sest tahan samasugust kava ka seal esitada.

Lonni kallis, ära muretse õhtu pärast – tuleb kui palju tuleb ja kes tuleb. Pakutav osa on küllalt huvitav ja minu osas uus. Tähtis on, et selline õhtu ja minu tutvustamine luuletajana sünnib sinu kodus. Õige ümbrus ja õhkkond ja inimesed. Tass kohvi on küllalt ja kui ka muidu ei saa – olgu siis ka koogid. Ära mingit muud vaeva näe. Ma ise jõuan ka umbes kella 5-ks kohale – ma panen ju sel päeval näitust üles. Hiljaks ma ei jää.

Kas Aarne ja ta naisterahvas tulevad – seda ma veel ei tea – Aarne tuleb mulle jaama vastu ja aitab näitust üles panna. Eks ma temaga siis räägi. Tahan küll, et tuleb. Kuid eks näe! Ära seepärast muretse. Annan neile peapesu, et kontakti pole võtnud.

Ka meil on talv. Oli väga udune – kuid keskpäevad on soojad ja vihma nii vähe. Sain Rootsist kutse tuleva aasta Eesti Päevade⁴⁰ näitusest osa võtta. Imelik kiri – teen muidugi, osa võtma peab.

Nii see läheb. Teen juba ettevalmistusi Adelaide näituse jaoks. Vahepeal on veel kahest osavõtt nii et kõik on kiire ja kibe. Aga eks sa tea, kuidas on.

Nii et kallis Lonni, ära muretse

küll läheb kõik hästi!

Ainult ma ei tea kuidas Sind tänada. Minu musi sa ei taha.

Ja Peetri sünnipäev – kuigi varajane – – tuleb siiski ka meeles pidada. Eks näe, mis jõuluvana ütleb.

Nii et veel kord nägemiseni

Gunnar

* * *

Melbourne 17/7/67⁴¹

Armas Peeter ja Lonni!

Ammu see oli, aga nüüd tuleb jälle kõike kirja teel ajada. Ma ei tea teistest, kuid jäin ise näitusega rahule. Kõigepealt ilus väike ruum ja palju rahvast (ma ise ei saanudki veini juua).

Lätlased olid väga vaimustuses – ütlesid mulle (see kes esimesena kõnet pidas ja hr. Klaverts),

³⁸ Aldur Urm (1904 Tartu – 1982 Sydney). Väliseestlane Austraalias, välisministeeriumi ametnik. Allikaviide: Surmakuulutus ajalehes Meie Kodu 23. juunil 1982. aastal, lehe 24. numbris.

³⁹ Georg Johan Jürist (1885 Martna kihelkond – 1967 Brisbane), tegutses kohtu-uurijana. „Jüriste asi“, millest Neeme räägib, on Jüriste surm.

⁴⁰ Eesti päevad ehk ESTO-päevad olid väliseestlaste korraldatud ülemaailmne eestlaste kogunemine.

⁴¹ Gunnar Neeme Peeter ja Leonida Lindsaarele. EKM EKLA, f. 334, m. 15:1, l. 58/79.

et nende maja on alati mulle avatud. See oli nii kena kuulata. Ja mul on hea meel, et ma ei teinud ei enesele ega eestlastele häbi. Avamisel nagu nägite müüsin 7 tööd. Eesti lehes arvustust sel nädalal veel ei olnud. Eks näeme. Nüüd aga edasi. Olin nii väga tänulik Sinule Peeter ja Lonnil selle ilusa vastuvõtu eest nii lõunal kui ka kirjandusõhtul. Mulle jäi mulje et nood inimesed jäid mu paladega enam-vähem rahule. Nagu mulle tundus et hea Salasoo⁴² (?) on muidu vist tähenärija – kuid ka temal ei olnud midagi paha öelda. Nii võin uskuda – et see oli minu kui algaja tuleproov. Ja mul on heameel, et see sündis Teie kodus. Lonnil aga pean ütleva erilise tänu, mu meele ja hinge ja tuju tõstmise eest. Muidugi oleks mul palju öelda põhjuste osas, kuid momendil olen sunnitud vaikima. Kuid vaatamata kõigele aitas mind Lonniaga jutuajamine väga palju! Ma tänan südamest.

Nüüd jälle natuke ärijuttu. Esiteks, saadan paar pala nii pea kui olen ümber kirjutanud tõlkimiseks läti keelde – too proua (nimi?) oli nõus. Peale selle, kui võimalik (samuti oli ta nõus) katsuge see läti kriitika mu näituse üle tõlkida eesti keelde ja anda pr. Tiislani kätte – tema lubas selle edasi toimetada „Meie Kodule“. See oleks pisut huvitav – ja ühtlasi ka aitaks mind moraalselt väga palju. Muidugi palun saatke mulle üks lätikeelne koopia ka. Tahan selle üles panna Adelaides. Ning koos tõlkega saate pärismaale.

Praegu on käsil Adelaide näituse organiseerimine. Sain nõusoleku. V. Siska⁴³ (mu koolivend) teeb lõpusõna ja kokkuvõte. L. Trett avab. Ja peokõne peab hr. Lomp. Nii et ka seal läheb ettevõtte suurejooneliselt.

Teid mõlemaid tervitades

Ikka teie Gunnar

* * *

Melbourne 8/8/67⁴⁴

Armas Lonni ja Peeter

Pidin ammu kirjutama, kuid vahepeal oli mul väga kiire. Pidin Aarnele tema näidendi dekoratsioonid⁴⁵, plakatid ja kataloogid lõpetama. Siis kirjutasin puhtalt ümber ja koostasin oma kirjandusõhtu kavad ja kokkuvõtted ja eluloolised andmed Adelaide jaoks. Nii on olnud peal igavene tamp.

Aitäh Lonni et hoiad mind kinni (pildil). Sinuga jutuajamine aitas – aitas väga palju. Kõik hakkab nagu minema teisiti. Mu 5 miniatuuri avaldati „Tulimullas“ N2/67⁴⁶. Olen väga õnnelik – 3 eks. saabus täna Rootsist. Samuti teatas pr. Poska-Grünthal⁴⁷ et „Triinu“ avaldab kaks. Peale selle saatis T. Kartus väikese ülevaate mu tööst ja tegevusest koos fotodega „Triinu“ jõulunumbri⁴⁸ jaoks.

Ja nagu mu Adelaide näitus ja kirjandusõhtu läheb – kujuneb sellest ilus ettevõtte:

Esialgne kava: Näitus – tutvustab hr. Lomp seltsi nimel

avab hr. Trett (inglise keeles)

Kirjandusõhtu – avab kultuuriala toimetaja hr Auväärt⁴⁹

⁴² Arvatavasti kõneleb Silvia Salasoo, vt. eespool.

⁴³ Voldemar Siska (1919 Järvamaa – 2019). Väliseestlane Austraalias. Adelaide'i Eesti Seltsi Teater juht.

⁴⁴ Gunnar Neeme Peeter ja Leonida Lindsaarele. EKM EKLA, f. 334, m. 15:1, l. 59/80.

⁴⁵ Neeme tegeles ka teatritele dekoratsioonide valmistamisega.

⁴⁶ Gunnar Neeme. Nägemisest ja mõistmisest. – Tulimuld 1967, nr. 2, lk. 111–113. Seal avaldatud viis luuletust – „Tühimaa“, „Kollane vihm“, „Urikivi“, „Eemaldujast ja jääjast“ ja „Siiruviiruline“ – ilmusid üheksa aastat hiljem Neeme luulekogus „Kollane vihm“.

⁴⁷ Vera Poska-Grünthal (1898 Tallinn – 1986 Stockholm). Ajakirja Triinu asutaja ja peatoimetaja. Töötas ka advokaadina.

⁴⁸ Ilmus ajakirja Triinu 59. numbris 1967.

⁴⁹ Herbert Auväärt (1918 Tallinn – 2008 Adelaide).

järgneb minu referaat

Autoreid tutvustab hr Siska

Luuletusi loevad pr. Ranniko⁵⁰, Tennosaar⁵¹, Hilja⁵² ja mina

Lõpusõna ja kokkuvõte hr Siska

Täna abistajaid ja loen oma „Mu maa“⁵³.

Selle osas on kõik eeltöö tehtud. Sest vaimusilma ees on Lonni sundiv ja julgustav kuju. Loodan, et Peeter ei ole armukade!

Jah, mu „Suur sõber“⁵⁴ sai jälle järjekordse solvamisega hakkama. Ütles isegi, et tolles teatri eeskojas polevat päevalgust? Milline vale. Nii et hoian eemale kaikamehest!

Peetrile nii palju, et Triinu Kartus kasutas sinu arvustuse lõpulauset oma artiklis minu luule üle⁵⁵! Loodan et sa ei pahandanud. Umbes nii – kirjanik P. Lindsaar on ütelnud.....Leedulasele viisin su kirjad ära juba maikuus – lubas mulle helistada, aga senini pole. Sinu kaastöö läheb sisse „Ugalensisse“ nii nagu on. Oli vahepeal selles asjus koosolek – ja nagu ikka – kellelgi pole aega. Igatahes teen omalt poolt nii palju kui suudan – ja kui asi ei parane, pesen omad käed puhtaks. Sest lõpuks on mul omal ka tööd teha – tahaks ju lõpuks oma albumi ka välja anda. Urm kirjutas, et jätku ma oma näitus Adelaides jõuludeks – sest Ugalusi⁵⁶ peab septembriks välja minema. Noh kas sa oled hullemat asja kuulnud? Siis saaks nemad jälle au, et vaadake mida meie Austraalia teha suudame. Olen sellest lihtsalt solvunud.

Lisan ühe foto näituse avamisest ja käsikirjad proua Ozoliksile. Palun Lonni toimetada siis need edasi – ta lubas proovida läti keelde tõlkimisega. Eks oleks see mulle ehk kasuks.

Teid mõlemaid veel kord tänada kõige abi eest

Teie Gunnar

⁵⁰ Salme Ranniko (1918 Kõo vald – 2001 Thirlmere). Väliseestlane Austraalias, tegutses teatrivaldkonnas.

⁵¹ Tõenäoliselt mõtleb Johanna Tennosaart, enne Teist maailmasõda meditsiiniõde polikliinikus Tartus, vt. Meie Kodu, nr. 19, 5.05.1960.

⁵² Hilja Neeme (1923 Tartu – 2001 Melbourne). Gunnar Neeme abikaasa.

⁵³ Ilmunud G. Neeme luulekogus „Kollane vihm“.

⁵⁴ Räägib Juhan Viidangust ja tema arvustusest Neeme näitusele Sydneys Läti Majas. Arvustuses korratakse mitu korda, et näituseruumis „puudus päevalgustus“. Vt. lähemalt: J.V. ehk Juhan Viidang. Unistaja värvides. – Meie Kodu 1967, nr. 30, lk. 2.

⁵⁵ T. Kartus. Pelk vaade Gunnar Neemele. – Triinu 1967, nr. 59, lk. 13.

⁵⁶ Arvatavasti mõtleb „Ugalensise“ 1967. aasta IX numbrit, kus ilmusid nii P. Lindsaare kirjutised pealkirjaga „Rahvuslus“, „Kolonel Sinka 70. a. juubel“ ja G. Neeme luuletused „Mu maa“ ja „Madonna“, kunstiessee „Abstraktse mõistmisest“ ja kirjutis „Juhataja“.